

Dušková, Sáša

[Pražák, Jiří. Ke kritice českých aktů XII. stol.]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1959, vol. 8, iss. C6, pp. 111-113

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102772>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

beklagt hat, daß es ihm nicht möglich war, Einsicht ins Urkundenmaterial zu bekommen, das in böhmisch-mährischen Archiven liegt. Denn 1. die Urkunden, von denen ich gesprochen habe, betreffen zwar böhmische Angelegenheiten, gehören aber meistens dem österreichischen Archivgute an. 2. Aus eigenen Erfahrungen kann ich bestätigen, daß ausreichendes Studium in ausländischen Archiven zu den Hauptbedingungen des Gedeihens der diplomatischen Arbeit gehört. Man kann sich aber auch (wenigstens teilweise) mit der Beschaffung von Photokopien des betreffenden Materials ausheifen. Und was dies anbelangt, hat W. wahrscheinlich nur nicht den rechten Weg gefunden. Ich möchte daher diese Gelegenheit zur Wiederholung⁶ folgender Erklärung benützen: im Rahmen der Vorarbeiten zu dem böhmischen Diplomatar fühlen wir uns zu einer internationalen Zusammenarbeit auf dem Felde der diplomatischen Forschung im breitesten Umfange verpflichtet. Wir sind fähig und willig, nicht nur bibliographische Angaben, Photokopien, wissenschaftliche Beschreibungen usw. über hierländische Urkunden, sondern auch Angaben über ihre diplomatische Einreihung zu liefern, soweit dieselben durch böhmische diplomatische Einrichtungen entstanden sind. Wir rechnen selbstverständlich mit Gegenleistungen allerseits und namentlich aus den uns benachbarten Ländern. Denn nur auf diese Weise ist es möglich, zu sicheren diplomatischen Schlüssen namentlich dort zu gelangen, wo es sich um ein direktes Durchdringen des diplomatischen Stoffes handelt, wie dies typisch zwischen uns und Österreich zur Zeit Ottakars II. oder zwischen uns und Polen zur Zeit Wenzels II. u. III. der Fall ist.

Ich erwarte nun noch einen Einwand, nämlich den, daß sich das im vorliegenden Bande des KU enthaltene Urkundenmaterial überhaupt nicht diplomatisch erfassen läßt, da es aus der Zeit eines sozusagen Interregnums herrührt. Dennoch bestand auch damals in Kärnten eine bedeutende Anzahl heimischer diplomatischer Einrichtungen, deren Tradition sozusagen auf den ersten Blick auftaucht (vgl. zum Beispiel Nr. 128 und seine stilistische Verwandtschaft mit Nr. 146). Und sollte sich vielleicht zeigen, daß das Kärntner Territorium nicht die nötige Breite besitzt, um auf demselben überhaupt zu diplomatischen Schlüssen gelangen zu können, wäre dann nicht am Platze, das heutige österreichische System einer ganzen Anzahl von eng begrenzten territorialen Urkundenbüchern zu revidieren und ein zentrales österreichisches Urkundenbuch ins Auge zu fassen?

Sei es mir erlaubt, diesen Gedanken hier auszusprechen, denn nur anscheinend übertrete ich dabei die Grenzen meiner Kompetenz. Man muß bedenken, daß das Schicksal (das wissenschaftliche Gedeihen) des böhmischen Urkundenbuches mit dem Schicksale der Urkundenbücherunternehmungen aufs engste verbunden ist. Es ist daher nicht möglich, einfach festzustellen, daß der vorliegende Band des KU meiner Ansicht nach der böhmischen diplomatischen Forschung eine Enttäuschung vorbereitet hat.⁷

Anmerkungen

¹ H. Steinacker, *Diplomatik und Landeskunde*, MIUG (1911), S. 385; siehe auch J. Šebánek, *Zásady vydání českého diplomatáře* (Die Grundsätze für die Herausgabe des böhmischen Diplomatars), SPFFBU, 1957, S. 6.

² *Monumenta historica ducatus Carinthiae*, I. Bd., Vorrede, S. VIII.

³ Vgl. J. Šebánek in oben angeführter Arbeit (Anm. 1), S. 16.

⁴ *Archivum Coronae regni Bohemiae*, Tomus I, *Opera Venceslai Hrubý*, Pragae MCMXXXV.

⁵ Bisher nur in Regestenform bekannt, vgl. AÜG XXII (1860), S. 385 u. 386.

⁶ Auf die Notwendigkeit eines solchen Austausches hat nämlich öfters Prof. Dr. J. Šebánek hingewiesen.

⁷ Prof. Šebánek hatte die Güte, diesen Aufsatz ins Deutsche zu überführen, um auf diese Weise die Zugänglichkeit desselben für ein breiteres wissenschaftliches Forum zu eröffnen. Ich erlaube mir ihm hierfür meinen innigsten Dank auszusprechen.

Sása Dušková

Jiří Pražák: **Ke kritice českých aktů XII. stol.** (Sborník archivních prací VIII, 1, str. 130—151.)

Česká diplomatika přemyslovského období zabývá se dnes převážně materiálem od třicátých let XIII. stol., jak toho vyžadují přípravy k dalšímu vydání Friedrichova diplomatáře. Její výsledky dovolují po nejedné stránce nově osvětlit situace v době starší a hlouběji, než bylo možno dříve, dokud se pracovalo v poměrně úzkém časovém rozmezí. Práce, které se

vracejí k problémům starší české diplomatiky, je třeba proto vítat a pod zorným úhlem výše uvedeným hodnotit. Jedna z takových prací je studie Pražákova, založená nadto na dvou velmi příznivých předpokladech. První — vnější — spočívá v tom, že Pražákovi samo jeho archivářské povolání dovoluje pronikat hluboce do struktury jednotlivých archivních celků. Tím se totiž Pražák dostává ke kořenům základní diplomatické otázky, otázky vzniku vyšetřovaných listin, mnohdy možno říci ústrojněji než badatel pracující mimo vlastní archivní centrum. Druhým — vnitřním — předpokladem je nesmírná svědomitost, přesnost, obsáhlost i kritičnost pracovního založení autora, který právě pro tyto vlastnosti dovede postavit bohatě a vědecky fundované premisy k řešení daného problému.

Úkol, který si Pražák postavil, nebyl tak jednoduchý, jak by se mohlo zdát ze skutečnosti, že otázce našich nejstarších písemností již byla věnována poměrně značná pozornost. Nesnáze tu spočívají jednak v nedostatku srovnávacího materiálu diplomatické povahy, jednak v tom, že nemáme dosud u nás vybudovaný patřičné předpoklady pro paleografické hodnocení, neboť chybí jakýkoli hlubší přehled rukopisného materiálu vzniklého na naší půdě, který by poskytl zároveň přehled vývoje písma u nás ve XII. a XIII. stol. Toho všeho by bylo nezbytně třeba, neboť paleografická stránka je východiskem řešení našich prvních aktů, které těsně souvisí s vývojem knižního písma a s vývojem rukopisů u nás.

Základ Pražákovy práce tvoří známý akt šlechtice Hartmana z Mířkova, kladený do druhé poloviny XII. stol. a dochovaný dnes v archivu pražské kapituly bez pověřovacích prostředků na kusu pergameny, který svým vnějším vzhledem dával možnost nejruznějšího výkladu o způsobu dochování. Tento kus je zvláště zajímavý nejen tím, že je jeden z mála dochovaných aktů, nýbrž i tím, že v něm na rozdíl od ostatních dosud známých aktů a listin není zmínky o duchovní instituci nebo osobě, v jejíž prospěch by byl akt vydán, respektive není možné tuto osobu najít ani v pozadí celého aktu.

Novum, které Pražák přinesl k řešení otázky, spočívá v tom, že zpřesnil dosavadní vědomosti o provenienci kusu tím, že objevil řadu neznámých faktů. Akt totiž je v archivu pražské kapituly teprve od minulého století a dostal se tam tak, že byl vyříznut z rukopisu B XVI 2, o němž lze prokázat bezpečně teprve od XIV. stol. příslušnost ke kostelnímu majetku. V témž rukopise však je ještě jeden aktový záznam podobné povahy (majetkové pořízení šlechtičny bez vztahu k duchovnímu ústavu), jehož existence upadla v zapomenutí do té míry, že jej Friedrich nepojal do I. svazku Kodexu, kam beze sporu náleží. Zásluhou Pražákovou byl tedy akt vlastně znovu objeven.

Po podrobném grafickém rozboru rukopisu i obou záznamů, po pečlivé identifikaci svědků hojných zvláště v druhém záznamu a po správném chronologickém zařazení určil Pražák, že se svým vznikem rukopis a také aktové záznamy hlásí do prostředí kladrubského kláštera. O aktových záznamech stanovil podle druhého zápisu, že vznikly zároveň při právním jednání (v aktu šlechtičny lze postihnout dvě fáze) a že jsou to tudíž originální akty. V kladrubském klášteře byly pořízeny zápisy, které svým obsahem nebyly v žádném vztahu ke klášteři, jak tomu je také u záznamů v evangeliáři kláštera v Zwiefaltenu, odkud přišli mniši kladrubští.

Pražák ve své studii vychází ze správné premisy o kladném vztahu duchovních feudálů k listině, na níž je, jak známo, založen úvod a prvá (Šebánkova) část práce o České listině doby přemyslovské,¹ pomijí však její druhou část, tj. negativní vztah českého šlechtice k listině, který jsem prokázala a rozpracovala rovněž v České listině² a který je jistým specifickým prostředím českého (např. proti Uhrám a patrně i Bavorsku). Považuji za vyloučeno, že by zápisy o vzájemných právních pořízeních šlechticů zamikly bez nejmenší stopy, kdyby se již jednou u nás objevily. Očekávali bychom totiž dále buďto vznik „loca credibilia“, jejichž jakýmsi počátkem by podle Pražákovy podání byl kladrubský klášter, nebo vznik šlechtické listiny pro šlechtice, která³ však, jak jsem prokázala v České listině, dlouho neexistovala. Cizími vlivy se tento zjev vykládat nedá.

Kdybychom však přes veškerou nepravděpodobnost přece předpokládali, že již ve XII. stol. u nás existovala instituce, která zaznamenávala veřejná prohlášení o změnách nemovitostí i mezi šlechtici, pak by touto institucí byl sotva kladrubský klášter. Je sice pravda, že lze u něho předpokládat užití aktů ve vlastních záležitostech, avšak to ještě neopravňuje k domněnce o tak významném jeho postavení, které by nepochybně musel zaujímat v zemském právu. Jen jedinému ústavu v Čechách bylo by možno snad takovoto postavení přiřknout, a to je kostel pražský. Pečeť pražské kapituly na listině Čáče ze Železnice pro plaský klášter³ i svatováclavská zemská pečeť, jejíž typář pražská kapitula ve XII. a XIII. stol. za jistých podmínek snad držela,⁴ by tomu nasvědčovaly.

Uvážíme-li dále, že se na poč. stol. XIII. jeví v diplomatickém materiálu velmi těsný vztah mezi kladrubským klášteřem a kostelem pražským,⁵ domnívám se, že Pražákovy závěry,

založené na cenných a z velké části správných předpokladech, vyžadovaly by ještě jisté revize v tom smyslu, aby byly zasazeny do širšího rámce celkového vývoje právního jednání a jeho zlišťování v našich zemích. Několik připomínek, které jsem tu nastínila, je míněno jako příspěvek k této revizi.

P o z n á m k y

¹ *Sebánek—Dušková*, Česká listina doby přemyslovské, SAP, VI, 1, str. 136, Úvod a část 1. Listina nižších feudálů duchovních.

² Totéž, část 2. Listina světských feudálů.

³ CDB I, č. 296.

⁴ Srov. studii V. Vašků, Příspěvek k otázce svatováclavské pečeti, SPFFBU, 1958, C 5, str. 26 a násl.

⁵ *Sebánek—Dušková*, Studie k českému diplomatáři, 2. Listiny kladrubské, SPFFBU II, č. 2—4, str. 285 a násl.

Sáša Dušková

Z. Kristen, *Dvě neznámé listiny bývalého maltéžského archivu*. (Z dodatků k Friedrichově Kodexu) Sborník VSP v Olomouci, Historie IV, 1957, str. 77—95.

Z dvou Kristenových dodatků ke Kodexu je prvý k dávno vydanému svazku prvému, druhý pak k té části třetího svazku, který Friedrich (do r. 1240) ještě připravil a Kristen má z jeho pozůstalosti vydat. Prvý dodatek je velmi zajímavý. Kristenovi se podařilo objevit mezi starými z 12. stol. pocházejícími papežskými listy v maltéžském archivu dosud všemi badateli přehlédnuté bohémikum, totiž list papeže Alexandra III. patrně z 21. října 1178, týkající se dvou jinak známých představitelů české panovnické kanceláře z doby Vladislava II. a jeho nástupce Soběslava II., vyšehradského probošta Gervasia a jeho synovce pražského probošta Martina. Kristen dobře interpretuje zprávy v listě obsažené a získává tím několik doplňků, respektive korektur, dosavadních vědomostí o těchto dvou významných mužích.

Druhý příspěvek Kristenův nemá takový význam. Nejen proto, že listina markraběte Přemysla (tak zvaná važanská), na kterou tu upozorňuje a již se pak zabývá, na rozdíl od listu papeže Alexandra není vlastně objevem v pravém slova smyslu; při kterékoli soustavné prohlídce archivu totiž ujítí nemohla. Podstatnější je, že tu Kristen vlastně neužil diplomatických možností pro její postžení a tak se stalo, že závěr jeho zkoumání je poněkud hubený: shledává prostě (str. 94), že listina je vůbec prvým bezpečným dokladem o existenci johanitské komendy v Kroměříži. Pokud tu Kristen (str. 89) navazuje na mou úvahu o johanitských privilegiích z r. 1213 (CDB II, čís 109, 110), je třeba říci, že celá věc takto formulována se přece stala už před lety bezpředmětnou, jakmile se totiž ukázalo, že obě listiny jsou psány touž rukou notáře O 5. Problémem zůstalo ovšem to, na co jsem už r. 1947 upozornil, a co Kristen ve svém článku vlastně neovysvětlil — totiž proč v CDB II, čís. 110 na rozdíl od CDB II, čís. 109 není uvedeno osvobození od stavby mostů, respektive proč se toto ustanovení neobjevilo už v konfirmaci listiny CDB II, čís. 109, vydané markrabětem Přemyslem r. 1234 (CDB III, čís. 91) a v důsledku toho rovněž ne ve važanské listině Přemyslově. Tím naznačují po posítní stránce, co podle mého mínění v jinak zajímavém příspěvku Kristenově chybí.

Jindřich Sebánek

Rudolf von Albertini: *Das florentinische Staatsbewußtsein im Übergang von der Republik zum Prinzipat*. Bern 1955, str. 461.

Jakkoliv dnes máme skoro nepřehledný počet prací o italské renesanci, postrádáme doposud i v buržoasní literatuře ucelený výklad politických názorů této epochy. Starší práce — Bezold, Baron, Ercole — omezily se buď na náčrt základních vývojových tendencí — v tomto směru má ještě dnes pozitivní hodnotu práce Bezoldova, Republic u. Monarchie in der italienischen Literatur des 15. Jhr. HZ 1898 — anebo se dotýká více či méně názoru jednotlivých autorů. (V tomto směru vyniká především dnes již skoro nepřehledná literatura o Macchiavelim.) Z faktografického hlediska jsou cenné především i monografie o Guicciardinim (Barghausen, Caprario); pro starší dobu má význam práce A. Martina o Salutim.

Hlubšímu propracování thematicu zabíránuje v současné době v buržoasní historiografii